

AMERİKA SİYASET FELSEFESİNDE ADALET, EŞİTLİK VE ÖZGÜRLÜK SORUNU JOHN RAWLS VE RONALD DWORKİN MODELİ

The Matter of Justice, Equality and Freedom in American Political Philosophy: The Model of John Rawls and Ronald Dworkin

Murat BAYRAM¹

Geliş Tarihi: 02.02.2017 / Kabul Tarihi: 17.02.2017

Öz

Sosyal ilişkilerin çokluğu, bireysel ilişkilerin çeşitliliği ve çokluğu ve bireysel tercihlerin çok çabuk farklılaşması gibi nedenlerden dolayı genel geçer bir adalet teorisi üretmek sorunsallaşmıştır. Toplumdaki eşitsizliği engellemek adına genel geçer bir adalet teorisi üretmek bir Amerikan hayalidir. Bu hayali gerçekleştirmek için Amerikan siyaset felsefesinde birçok adalet teorisi ileri sürülmüştür. Bunların en önemlileri, John Rawls ve Ronald Dworkin'in siyaset ve hukuk felsefesinde ortaya attıkları adalet teorileridir. John Rawls'un 1971'de yayınlanan "A Theory of Justice" adlı kitabı politika ve etik alanında büyük bir çığır açmış ve içeriğindeki sağlam akıl yürütmelerle birçok teorisyeni etkilemiştir. Adaleti hak perspektifinden değerlendiren Dworkin açısından adalet ilkelerinin kaynağı 'eşit ilgi ve saygı' hakkıdır. Dworkin adalet teorisini daha çok eşitlikçi bir perspektiften değerlendirir. İki siyaset teorisyeni de varsayımsal teorilerle adaleti sosyal alanda rasyonelleştirmeye çalışırlar.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Eşitlik, Özgürlük, Hak

Abstract

Because of plenty of social relations, variety and plenty of personal relations, and alteration of personal choices so fast; it becomes problematic to generate a

1 Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, mbyram@bingol.edu.tr.

generally accepted justice theory. To generate a universal justice theory in order to prevent inequality in society is an American dream. In order to make this dream real, many justice theories were put forward in American political philosophy. The most important ones among them can be showed as John Rawls and Ronald Dworkin's justice theories in political and law philosophies. John Rawls' book named "A Theory of Justice" which was published in 1971, marked a new era and affected many theoreticians with strong reasonings in it. According to Dworkin who assesses justice from the point of view of right, source of justice principles is 'the right for equal concern and respect'. Dworkin, mostly assesses the theory of justice from an equalitarian perspective. Both theoreticians, try to rationalize justice in social area with hypothetical theories.

Keywords: Justice, Equality, freedom, right

Giriş

Eşit fırsatları bir yarış olarak gören Abraham Lincoln'a göre, halk yönetiminin birinci amacı, hayat yarışında insanların durumunu yüceltmek, omuzlardaki yapay yükleri kaldırmak, herkesin övgüye değer arayışlarının yollarını temizlemek, kısıtlanmış bir başlangıç ve hakkaniyetli bir fırsat yaratmaktır. Bu bir Amerikan rüyasıdır hayatta başarıyı yakalamak için herkese hakkaniyetli bir fırsat vermektir. Ancak Lincoln'un yaşam yarışı düşüncesi, bünyesinde bir eşitlik ve özgürlük çatışmasını barındırır. Yarışın hakkaniyetli olması, başlangıç çizgisinde mutlak eşitliği, yarış koşulurken de mutlak özgürlüğü gerektirir. Hızlı koşanlar öne geçmede ve yavaş koşanları geride bırakmada özgür olmalıydılar. Ancak burada, yavaş koşanların bir takım "yapay ağırlıklarla" engellenmediğinden nasıl emin olabiliriz? Yavaş koşanların kaçı, hızlı koşmaları için eğitilmedikleri ailelerde yetiştirilmişlerdir? Belki de onların çoğu, zaten yarışın gerisine düşmüş ailelerde doğmuşlardır. Hızlı koşucuların kendi çocuklarını yarışa ön taraflarda başlatma özgürlükleri haksızlık değil midir? Hakkaniyet zaman zaman yarışı durdurmayı ve herkesi başlatma çizgisine geri götürüp tekrardan başlatmayı mı gerektirir? Onları iyi koşmaktan alıkoyan, doğuştan gelen fiziksel ya da zihinsel engeller için neler yapmamız gerekir? Hızlı koşanlar haksız biçimde engelli, dezavantajlı olanlara yardım etmeye mecbur tutulmalı mıdır? Bazı teorisyenler hızlı koşanların dezavantajlı durumda olanlara yardım etmesi gerektiğini ifade ederek eşitliğin hakkaniyetini savunur, bazıları ise hızlı koşanların tüm ödülleri kazanma özgürlüklerini koruma isteğiyle, özgürlüğün hakkaniyetine vurgu yapar.

Amerikan rüyasını gerçekleştirme yönünde çaba gösteren Rawls kişisel ve siyasal özgürlükleri koruma altına alırken, piyasanın rekabetçi doğasına karşı dezavantajlı olan bireyleri kurtarmaya çalışmıştır. Rawls, sosyalist ve radikal demok-

ratik geleneklerle -eşitliğe öncelik verenler- klasik liberalizmi -bireysel özgürlüğü temel alanlar- uzlaştırmaya çalışmıştır. Rawls'un adalet teorisinin amacı, eşitlik ve özgürlüğü uzlaştırarak siyaset felsefesinde bir Rönesans etkisi yaratmaktır. Özgürlüğü bir hak olarak ele alan Dworkin için ise özgürlük, 'eşit ilgi ve saygı' hakkından çıkar. Dworkin eşitlik ve özgürlüğü birlikte ele alır. O bu iki kavramı 'eşit ilgi ve saygı' hakkı içinde uzlaştırır. Burada bu iki teorisyenin adalet çerçevesinde değerlendirdikleri eşitlik ve özgürlük arasındaki uzlaştırmayı ele alacağız.

1. John Rawls'un Adalet Teorisi

Adalet ilkeleri geçtiğimiz yüzyıllarda yararcılığın (utilitarianism)² egemenliği altında kalmıştır. Yararcılığın kurucusu olan Jeremy Bentham'a göre, insan yaşamının amacı zevkleri tatmin etmek, acı ve sıkıntılardan kaçınmaktır. Bu yaklaşıma göre bütün insanlar zevklerini yükseltip, acıları azaltırsa, yani en çok sayıda kişi en büyük mutluluğa erişirse toplumun refahı sağlanmış olur. Farklı adalet ilkeleri gündeme gelmiş olmasına rağmen yararcılığın karşısında bu ilkeler ayakta duramamıştır. Çünkü yararcı anlayışın ilkeleri insanlara diğer adalet kuramlarından daha çok haz sağlamıştır ve bu anlayış daha fazla kişiyi mutlu etmiştir. Bir adalet teorisi yaratılırken öncelikle yararcı anlayışın ilkelerinin çürütülmesi gerekir. Bu bağlamda biz öncelikle Rawls'un yararcılığa eleştirisine değineceğiz. Bireysel özgürlüğe önem veren Rawls için yararcılığın adalet ilkeleri kabul edilemez bir adaletsizliktir. Ona göre birey, toplumun genel iyiliği için feda edilemeyecek bir özgürlüğe sahiptir. Yararcılık toplumsal refahı sağlarken bireysel özgürlükleri göz ardı etmiştir. Kant'ın kategorik zorunluluğunu (imperatif) benimseyen Rawls, bireylerin bir araç olarak değil kendinde bir amaç olduklarını vurgular. Dolayısıyla yararcı teori adil bir toplumda eşit vatandaş özgürlüklerinin doğal olarak var olduğunu açıklayamaz. Ona göre bunu toplumsal sözleşme³ teorileri açıklamıştır. Fakat toplumsal sözleşmecî teoriler yararcılığa karşı yetersiz kalmıştı. Sözleşmecî yaklaşım doğru, ancak bütünlüksüz bir yapıya sahipti ve yararcılığın karşısında yetersizdi. Rawls'un amacı toplumsal sözleşme geleneğini tümüyle tek bir çerçevede ifade etmek, bazı konuları basitleştirerek anlaşılmasını ve gerçek güçlerinin açığa çıkmasını sağlamaktır. Böylece o, baskın durumdaki

2 Utilitarianism kavramı Türkçeye yararcılık ya da faydacılık olarak çevrilmiştir. Fakat faydacılık kavramı kimi zaman pragmatizm kavramı yerine de kullanılmıştır. Bu karışıklığı önlemek için utilitarianism kavramını yararcılık olarak çevirmeyi tercih ettik. Metnin bundan sonraki kısımlarında utilitarianism kavramı yerine yararcılık kavramı kullanılacaktır.

3 Thomas Hobbes, John Locke, J. J. Rousseau devlete mantıksal bir dayanak noktası olarak kabul ettikleri yaklaşım. Toplumu meydana getiren bireylerin haklarının kökenlerini açıklayan sözleşme, doğa durumunda bireylerin kendi çıkarları yanında genelin çıkarını düşünerek aralarında yaptıkları yazılı olmayan anlaşma. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Cevzici, 2013: 1528)

yararlı teoriye alternatif bir sistematik teori üretmiş olacaktır ve bir anlamda deontolojik ahlak teorisini tamamlamış olacaktır (Rawls, 1971: 28-30).

Kant'tan sonra en fazla adalet, eşitlik ve haklar üzerinde duran düşünür olarak değerlendirilen Rawls'un amacı, yararlı düşünceye alternatif olarak geleneksel sosyal sözleşme doktrinine dayanan bir adalet teorisi ortaya koymaktır. Rawls sosyal sözleşme kuramcıları gibi sezgisel bir sözleşmeden hareketle adalet ilkelerini belirlemiştir. Yalnız adalet ilkelerinin tarafsızca belirlenmesi için sosyal sözleşme kuramcılarından farklı bir yol izlemiştir. (Rawls, 2006: 11) Sosyal sözleşme kuramından farklı olarak "başlangıç aşaması" (original position) ve "bilmezlik peçesi" (veil of ignorance) adlarını verdiği iki yeni öğeyi teorisinin merkezine yerleştirmiştir. Başlangıç aşaması, adalet ilkelerinin ne olacağı ve bu ilkelerin tarafsız ve eşit olarak belirlenecekleri sorundur. Başlangıçta biçimsel özellikler, adil kılınabilirse bundan sonra oluşturulacak toplumsal yapılar da adil olur. Bu yüzden, başlangıç durumunda eşit rasyonaliteye sahip insanların "bilmezlik peçesi" ile donatılmaları gerekir. Bilmezlik peçesi arkasında olan bireyler toplumdaki yerlerinin ne olduğu (kadın ya da erkek), temel kaynaklar için kendi ödeneklerinin ne olduğu (zengin ya da fakir), kendi tercihlerinin ne olduğu (Protestan ya da Katolik, eşcinsel ya da karşı cins vb.) hakkında bir bilgiye sahip değildirler. Katılımcılar adalet ilkelerini seçerken toplumsal koşulların belirsizliğinden dolayı lehine ya da aleyhine çeviremez. Böylelikle tarafsızca tartışılacak olan adalet ilkeleri herkesin yararına olacaktır (Rawls, 1971: 137-138).

Eşitlik ve özgürlüğü uzlaştırmak adına Rawls'un yaptığı düzenlemelerden sonra adalet ilkeleri hiçbir düşüncenin baskısı altında kalmadan tarafsız bir şekilde tartışılacaktır. Başlangıçta bireylerin önüne tahmin edilecek tüm adalet olasılıkları sunulacaktır. Bireyler bu adalet ilkelerinin ne anlama geldiğinin ve neyi temsil ettiğinin bilincindedirler. Kabul edecekleri adalet ilkelerinin olumlu ve olumsuz yönlerini tahmin edeceklerdir. Yalnız kurulacak olan toplumda hangi konuda olacaklarını bilmezler. Dolayısıyla seçecekleri adalet ilkeleri hakkaniyetli ve toplumun genel yararını gözetecek şekilde olacaktır. Bireylerin önüne; hakkaniyet, yararcılık, sezgicilik, yararlı ve sezgici anlayışın birleştiği adalet ilkesi ve çıkarıcılık gibi bir çok adalet ilkesi sunulacaktır. Bireyler bu ilkeler üzerinde uzlaşmaya çalışacaklardır. Özellikle eşitlik ve özgürlüğü kendi içinde uzlaştıran adalet ilkesini kabul edeceklerdir (Rawls, 1971: 122-124).

Başlangıç aşamasında bireyler şu iki adalet ilkesini seçerler:

1. Temel özgürlükler herkesi eşit bir şekilde kapsamalıdır.
2. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler şu alt ilkelere dayanmalıdır:
 - 2.1. Adil tasarruf ilkesi ile uyumlu olarak en az avantajlı olanın en çok yararına (fark ilkesi) olmalıdır.

2.2. Adil fırsat eşitliği koşulları altında mevki ve görevler herkese açık olacak şekilde düzenlenmelidir (Rawls, 1971: 302).

Böylece tarafsız bir şekilde karar veren bireyler, kurulacak olan toplumda geçerli olacak iki adalet ilkesini benimsemiş olur. Bu ilkelerden ilki özgürlüğü, diğeri eşitliği kapsar. Bireyler önceliği özgürlüğe -düşünce ve vicdan özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü vb.- verirler, çünkü gelecekte kendi haklarının ve adalet ilkelerinin korunmasının temeli bu ilkedir. Ancak burada onlar, katı bir özgürlük istemi değil, eşitlik için özgürlüğün belli ölçüde kısıtlanabileceğini kabul ederler. Bunun için daha ziyade ikinci ilkeyi benimserler. Rawls'a göre bireyler tesadüfi olarak piyasaya girerler ve orada bazıları çok yetenekli bazıları ise yeteneksiz olarak yarışır. Bu yarış fırsat eşitliği çerçevesinde olacağı için bireyler arasında büyük uçurumlar olur. Bu uçurumların oluşmaması için Rawls fark ilkesini, teorisinde en sonda gelecek ve eşitlik ve özgürlüğü uzlaştıracak bir ilke olarak kabul eder. Böylece kurulacak olan toplumda, avantajsız olanlar fark ilkesinden yararlanarak diğer bireylerle eşitlenmeye çalışılacaktır, avantajlı olanlar ise fırsat eşitliğinden yararlanarak daha çok kazanacaklardır (Rawls, 1971: 303-305).

Rawls'un üzerinde durduğu esas sorun fark ilkesinin (ikinci ilke) adalet dağıtımında neden gözetilmesi gerektiğidir. Bilinmezlik peçesi arkasında olan insanlar, peçe kaldırıldıktan sonra hangi konumda olacaklarını bilmedikleri için, en kötü durumda ya da en iyi durumda olabilir. Bu nedenle bilmezlik peçesi arkasında karar verirlerken herkesin yararına olan bir durumu kabul ederler. Her katılımcı, akılcı bir şekilde kendi çıkarını korumaya çalışacaktır ve bu çıkar başkalarının çıkarına da olacaktır. Farklılık ilkesi bu açıdan en kötü durumda olanın avantajına olacaktır. Rawls'un bu ilkeye ilişkin ilk yorumu 1971 de yayımladığı "A Theory of Justice" (Adalet Teorisi) kitabında herkesin eşitlikten kazançlı çıkması gerektiği yolundayken, daha sonra bunu eşitsizliğin en az avantajlının yararına olması gerektiği şeklinde değiştirmiştir (Sağlam, 2006: 32-36). Ona göre, eşitsizlik herkesin menfaatine olmadığına adaletsizlik doğar. Rawls'a göre, doğal yeteneklerinin hayatta başarılı kıldığı kişiler, başarılarının tüm ödülleri kullanmada özgür olmamalıdır. Çalışmalarının nimetlerini, daha az talihli olanlarla da paylaşılmalıdır. Hükümet, vergilendirme veya başka birtakım uygulamalar aracılığıyla zenginlerin servetinin bir kısmını yoksullara aktarmalıdır.

Rawls'a göre, bazılarının becerilerinin karşılığında yüksek getiriler temin etmelerine imkân veren doğal istidatların herhangi bir şekilde dağılımı ahlaki açıdan tamamen keyfidir. Doğuştan gelen veya doğanın bağışladığı bazı eşitsizlikler bir şekilde tazmin edilmek durumundadır. Çünkü bu eşitsizlikleri bireyler hak etmemektedir. Rawls bu 'doğal piyanonun' etkilerini fark ilkesi ile hafifletilmesi gerektiğini düşünmektedir. Adalet teorisi yeteneklere dayalı bir kaynak eşitliği-

ni öngörür ve dezavantajlı durumdaki bireyleri fark ilkesi ile iyileştirmeye çalışır. Fark ilkesinin temel mantığı dezavantajlı durumunda olan bireylere avantajlı olanlara yakın bir eşitlik sağlamaktır. Bunun dışında fark ilkesi mutlak bir eşitliği gerçekleştirmez.

Rawls'un doğal piyangoonun eşitsizliklerini azaltmak için öne sürdüğü fark ilkesi, eşitlik adına bireysel özgürlüğü feda etmekle suçlanmasına neden olur. Fark ilkesi çerçevesinde doğal olarak yetenekli olan bireylerin dezavantajlı olanların çıkarına sömürdüğü ve sonuçta zorbaca bir eşitliği besleme adına yeteneklileri özgürlüğünden mahrum bıraktığı için eleştirilir. Robert Nozick, bu sosyal teoriye karşı şu eleştiriyi yapar: Sosyal bir varlık veya sosyal bir iyi yoktur, sadece bireysellikler vardır. Her ne kadar biz sosyal varlıklar olsak da bu bizim için mevcut toplumun dilediği gibi alacaklı olduğu veya birilerine vergi aktarmamız gerektiği anlamına gelmez (Nozick, 1974: 33-40). Adalet teorisine yönelik eleştiriler fark ilkesinin aslında özgürlük ve eşitliği uzlaştırmadığı şeklindedir. İkinci adalet ilkesinin görmezden geldiği sosyal ve iktisadi eşitsizlikler, ilk ilkenin benimsediği temel özgürlükleri engeller.

2. Ronald Dworkin'in Hak Teorisi

Adaleti haklarla birlikte ele alan diğer Amerikan siyasi kuramcısı Dworkin açısından adalet ilkeleri; eşitlik ve haklar ile ilişkilidir. Adalet ilkelerine “eşit ilgi ve saygı hakkı” temel oluşturmaktadır. “Eşit ilgi ve saygı hakkı” sosyal düzeni sağlayan önemli bir yapıya sahiptir. “Eşit ilgi ve saygı” hakkından iki farklı hak doğar. Birincisi, “eşit muamele” hakkıdır. Bu hak birtakım fırsatların ve kaynakların eşit dağıtılmasını ifade eder. İkincisi, “eşit olarak muamele görme” hakkıdır. Eşit olarak muamele görme hakkı, fırsatların eşit dağıtılması değil, birine gösterilen ilgi ve saygının aynısının başkalarına gösterilmesidir. Bireysel özgürlüklere öncelik veren Dworkin'e göre haklar, yararcılığın baskın olduğu bir kültürde, bireyleri korumak için bir araç olarak hukuksal kararları ifade eden moral ilkelerdir. Hakları yararcı politikalara karşı savunan Dworkin adalet ve eşitliği, hak temelinde ele almıştır (Dworkin, 2007: 116). O hakların (ilkeler) amaçlara (politikalara) üstün olduğunu vurgular. Ona göre haklar, kolektif amaçlara karşı üstünlüğe sahiptir. Yani haklar ve politikalar çatıştığında üstünlük her zaman haklara aittir. Örneğin, üniversite yönetiminin A ile B noktası arasında yol yaptığını farz edelim. Ancak bu arada bir şahsın evinin yıkılması kaçınılmaz olsun. Bu durumda kişi evinin yıkılmasına izin vermezse hak anlayışına göre planın iptal edilmesi gerekir. Nitekim mülkiyet bir haktır, kişinin rızası olmazsa herhangi bir şey yapılamaz. Ona göre, eğer bir kişinin bir şeye hakkı varsa genel çıkara aykırı dahi olsa hükümet bu kişiyi hakkından mahrum edemez. Buradan hareketle Dworkin,

herkesin “eşit ilgi ve saygı hakkı” olduğu ilkesini adalet dağıtımında rehber ilke olarak kabul eder (Dworkin, 2007: 318).

Dworkin de Rawls gibi kurgusal bir insan topluluğundan hareketle hak teorisini oluşturmaya çalışır. Ancak Rawls’un adalet teorisi doğal modelin içinde yer alır. Doğal modelde adalet ilkeleri *a priori* bir yapıya sahiptir ve bireyler tarafından sezgisel olarak keşfedilir. Örneğin, özgürlük düşüncesi çerçevesinde köleliğin kabul edilmemesi gibi ilkeler başlangıçta bireyler sezgisel olarak keşfederler. Adalet ilkeleri, doğal modelde genel geçer adalet idesinden hareketle oluşturulur. Dworkin’in kuramı ise yapısalcı bir özelliğe sahiptir. Doğal modelden farklı olarak yapısalcı modelde adalet ilkeleri sezgisel bir şekilde bireyler tarafından keşfedilmez. Tersine adalet ilkeleri, toplumun tümü tarafından oluşturulur. Yapısalcı modelde adalet ilkeleri *a posteriori* bir özelliğe sahiptir. Bu modelde bireyler toplumun genel şartlarını ve bireylerin yeteneklerini göz önünde bulundurarak adalet ilkelerini yaratırlar (Dworkin, 2007: 200-203). Dworkin, Rawls’dan farklı olarak gerçek hayata daha yakın olan “ada” kurgusundan hareketle adalet ilkelelerini belirlemeye çalışır.

Dworkin’in adalet ilkelerini belirlediği “ada” kurgusu şöyledir: Gemilerinin batması sonucu bir grup insan kimsenin olmadığı ve çokça kaynakların olduğu bir adaya düşerler ve bu adadan kurtulmaları mümkün değildir. Adaya düşen bu insanlar farklı ırk ve farklı inançlara sahiptir. Bu insanlar bu adadan kurtulmayacaklarını anlayınca ve adada kendilerinden başka kimse olmadığını görünce adadaki kaynakları kendi aralarında eşit bölüşmeye çalışırlar. Kaynak dağıtımının eşit olabilmesi için kendi aralarında kıskançlık testi ve açık artırma gibi yöntemler kullanırlar. Kıskançlık testi bireylerin paylaşımından sonra birbirlerine imrenmemesini sağlar. Yani birinin aldığı kaynağa diğerleri tarafından imrenme söz konusuysa paylaşım tekrar yapılır. Dolayısıyla paylaşımından sonra birinin başka kaynaklara imrenmesi durumunda paylaşım eşit sayılmış olmayacaktır (Dworkin, 2000: 66-67).

Kaynakların eşit şekilde dağıtılması mümkün değildir. Çünkü bu adada üretim bakımından daha iyi kaynaklar (sağmal inekler, verimli topraklar, değerli madenler vb.) ve üretim bakımından elverişsiz kaynaklar (verimsiz tarlalar, meyvessiz bahçeler vb.) bulunmaktadır. O halde kaynakların mekanik bir biçimde paylaşılması durumunda, paylaşım kıskançlık testini geçemeyecektir. Kaynakları eşit bir şekilde bölüştüreceği kişi bu sorunlarla başa çıkabilmek için bir tür açık artırma ya da pazar uygulaması kullanmak zorundadır (Rosen & Wolff, 2006: 331). Böylece Dworkin adaya düşen bu insanların zevklerine ve hırslarına uygun olan kaynağı seçmesi için açık artırma formülünü uygun görür. İnsanlar bu formül ile hayatlarından memnun olacaklardır ve kendi yeteneklerine uygun kaynağı seçeceklerdir. Dolayısıyla ekonomik ilişkiler ve piyasa sistemi bireylerin istediği şekilde olacaktır (Arneson, 2005: 90-98).

Adadaki bu insanlar kaynakları almak için denizden topladıkları istiridyeleri kullanacaklardır. Buna göre her bireye yüz istiridye verilecektir. Kaynakların eşit dağıtılması için kullanılan açık artırma, kaynaklar satılana kadar uygulanır. Hiç kimsenin almadığı kaynakların açık artırma seviyesi düşürülür. Ona göre açık artırma işe yararsa ve kıskançlık testini geçerse herkes sonuçtan mutlu olacaktır. Artık kıskançlık testini herkes geçmiş olacak ve kuramsal olarak hiç kimse diğerinin satın aldıklarını kıskanmayacaktır (Rosen & Wolff, 2006: 331-332).

Kaynakların bölüşümünden sonra adaya düşen bu insanlar fırsat eşitliği gereği canlarının istediği gibi üretim ve ticaret yapacaklardır. Fırsat eşitliği sonucu girdikleri ekonomik ilişkilerde eşitlik tekrar bozulacaktır. Bu insanlardan bazıları, diğerlerinin arzu ettiği ve satın almak istediği şeyleri üretmekte daha becerikli olabilir. Bazıları çalışmaktan hoşlanmayabilir veya daha az kazanacak kadar çalışmayı seçebilir, bazıları çalışmayı sevebilir veya ticaret yapabilecek kadar çok üretebilir. Bunun yanı sıra bazıları hastalanırken bazıları sağlıklarını koruyacaklardır. Bazılarının kaynakları doğal afetlerle yok olurken bazılarınına hiç bir şey olmayacaktır. Dolayısıyla başlangıçtaki eşitlik ve kıskançlık düzeyi tamamen değişecektir (Rosen & Wolff, 2006: 333-334).

Eşitliği tekrardan sağlamak için kaynak paylaşımını yeniden yapamayız. Bunu yapmak istersek hem çok zor olur hem de çok maliyetli olur. Hem bu insanlar kendi rızalarıyla kaynak bölüşümünü yaptıkları için kimse bu duruma karşı çıkamaz. Dengesiz miraslardan dolayı yıllar sonra gelen kuşaklar bazıları çok zengin bazıları ise fakir olabilir. Bu durumu engellemek için sonradan oluşan eşitsizliklerin temel faktörlerini analiz etmemiz gerekir. Neden bu insanların bazıları avantajlı bazılarıysa dezavantajlı duruma düştü? Dworkin'e göre bu eşitsizliği doğuran şans faktörüdür. Öncelikle şans faktörünü incelememiz ve etkilerini ne kadar azaltabileceğimizin yollarını bulmamız gerekir. Dworkin'e göre, bu insanların kaynaklarını etkileyen iki tür şans vardır: İlk olarak bu insanların düştükleri adadaki doğa olayları ile kaynaklarının çoğalmasına veya azalmasına neden olan şeyin "kaba şans" (brute luck) olduğu söylenebilir. Kaba şans, bu insanların kaynaklarına doğa olayları tarafından yapılan müdahaleler -sel, yıldırım, yağmur vb.- ve kendi kaynaklarının başka kaynaklara verdikleri zararlarıdır. -kendi hayvanlarının diğer insanların tarlasına zarar vermesi gibi- İnsanların bilinçsiz bir şekilde kendi kaynaklarını iyileştirmesi ya da başka kaynaklara zarar vermesi kaba şanstır. İkinci olarak, bireyin bilinçli bir şekilde ekonomik ilişkilere girmesi sonucu kaynakların çoğalmasına ya da azalmasına neden olan şeyin "seçmeli şans" (option luck) olduğu belirtilebilir. Bu insanlardan zeki olanlar kaynaklarını daha da çoğaltırlar. Fırsat eşitliği gereği kaynaklarını piyasa sisteminde diğer insanlardan daha fazla yaparlar. Ya da oynadıkları oyun sonucu diğer insanların kaynaklarını medeni bir şekilde ellerinden alırlar (Dworkin, 2000: 73-80).

Bu şekilde kaynakların eşitsiz olmasının nedeni tespit edildikten sonra şu soruyla karşılaşırız: Dezavantajlı durumda olanların durumu nasıl iyileştirilebilir? Dworkin bu noktada yapılması gerekenin, bireyin bilmeden yani “kaba şans” sonucunda düştüğü dezavantajlı durumu iyileştirmemiz gerektiğini vurgular. Bu dezavantajlı duruma düşmemek için ya da bunu telafi etmek için kaynak dağılımı yapılırken bireylere bir güvence vermemiz gerekir. Bu güvenceyi o, “sigorta modeli” olarak adlandırır. Sigorta modeline göre bireylerin gelecekte düşecekleri kaba şansın dezavantajlı durumlarını telafi edilecektir. Bu noktada yapılması gereken şudur: Bireyler başlangıçta kendi kaynaklarının bir kısmını diğer kaynaklarını sigortalamak için vermelidir (Dworkin, 2000: 80-90). Böylece eşitlik sağlanmış ve başkalarının fırsat eşitliği de kısıtlanmamış olacaktır. Rawls’un teorisinde avantajlı durumda olanlar dezavantajlı olanlara kaynak aktarıyordu dolayısıyla da özgürlüğü bir ölçüde eşitlik için kısıtlıyordu. Oysa Dworkin’in hak teorisinde eşitlik ve özgürlük arasındaki denge, dezavantajlı durumda olanın kendi kendisine kaynak aktarması ile sağlamış oluyor.

Hak teorisini teorik açıdan oluşturduktan sonra onu nasıl uygulayabileceğimiz sorusu gündeme gelir. Yukarıdaki satırlarda da dile getirdiğimiz gibi, Dworkin’in teorisi yapısalcı bir özelliğe sahiptir. Yani onun açısından adalet ilkeleri dinamik toplumun kendi ihtiyaçları çerçevesinde yaratılır. Dworkin’in analizlerinde de görüldüğü gibi bir grup insanın seçtiği adalet ilkeleri –eşit fırsat, kıskançlık testi, şans, sigorta- hem gelecekteki eşitsiz durumları telafi etmek hem de doğanın tesadüflerine karşı bireyin düşeceği dezavantajlı durumları iyileştirir. Ancak gündelik hayatta insanların şu anki eşitsiz durumları hiçbir zaman eşitlenemez ya da toplum tekrar kaynak bölüşümüne dönemez. Bu durum, Dworkin’in kuramıyla ilgili bir çıkmazdır. Öte yandan iktidarın, toplumun elindeki kaynakları alıp tekrar eşit bir paylaşım yapması da adil olmaz.

Sonuç

Adalet, özgürlük ve eşitliğin bir sorun haline gelmesinin nedeni çatışan çıkarların olmasıdır. Çatışan çıkarların olmadığı bir yerde adalet, eşitlik ve özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla bir adalet teorisi ortaya atılırken çatışan çıkarlar uzlaştırılmaya çalışılır. Geçtiğimiz yüzyılda bireysel özgürlük savunucularının özgürlüğe yaptıkları övgü, bireyler arasında uçurumların oluşmasına neden olmuştur. Eşitlikçi kuramlar özellikle bireyler arasında oluşturulan bu uçurumun nedeni olarak klasik liberalizmin temsilcileri olan Adam Smith’i ve John Locke’u suçlamışlardır. Onlar bireysel özgürlüğü taçlandırarak toplumların burjuva ve proletarya olarak bölünmesine neden olmuşlardır. Klasik liberalizm hukuk önünde eşitliği savunurken toplumda oluşan büyük eşitsizlikleri görmezlikten gelmiştir. Rawls ve Dworkin hem bireysel özgürlüğü hem sosyal eşitlikçi-

liği göz önünde tutarak bu iki anlayışı birleştirmeye çalışmışlardır. Ancak onlar bunun bireysel özgürlükleri kısıtlamadan yapılamayacağını da farkındadırlar. Bireysel özgürlüğü bastırarak derecede radikal bir eşitlik standardı önerse de şu durumun farkındadırlar: Pratik hayatta bireyler kendi standartlarından taviz vermezler. Herkes aynı yarışta rekabet edebilsin diye, dezavantajlılara ayrıcalıklı muamele yapmak ‘tüm engelleri dengelemeye çalışmak’ eşitlik ve özgürlük arasındaki çatışmayı kaldırmaz.

Düşünürlerimiz özgürlüğü kısıtlamadan eşitliği gerçekleştiremeyeceklerinin farkındadırlar. Bu nedenle ne pahasına olursa olsun kısıtlanan bireysel özgürlükleri, eşitlik adına sezgisel bir yaklaşımla rasyonelleştirmeye çalışırlar. Teorilerini rasyonelleştirmek için sezgi ve akıl yürütmelerden büyük oranda faydalanırlar. Rawls’un dezavantajlı durumda olanlara avantajlılardan kaynak aktarımını rasyonelleştirmesi eşitlik için özgürlüğü bir ölçüde kısıtlar. Ancak Dworkin hak teorisinde dezavantajlı durumda olanın kendi kendisine kaynak aktarması gerektiğini vurgulayarak eşitlik ve özgürlük arasında dengeyi sağlasa da gerçek hayatta bireyleri tekrar kaynak bölüşümüne sürükler. Bu şekilde de bireysel özgürlükleri yok eder. Yani Dworkin’e göre, şu anki toplumun eşitliği yakalayabilmesi için tüm bireylerin -zengin olsun, fakir olsun- kaynakları yeniden paylaşmak için ellerindekiyi topluma bırakması gerekir. Kısaca belirtecek olursak eşitlik ve özgürlük teorik düzeyde rasyonelleştirilebilse de bu durum pratik hayatta geçerli olmaz.

KAYNAKÇA

- Arneson, R. (2005). *Cracked Foundations of Liberal Equality*, (Ed. Justine Burley). Blackwell Publishing.
- Cevizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Dworkin, R. (2000). *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dworkin, R. (2007). *Hakları Ciddiye Almak*. (Ç. A. Türkbay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy*. New York: Basic Books.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Rawls, J. (2006). *Hakların Yasası ve “Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması*. İstanbul.
- Rosen, M., & Wolff, J. (2006). *Siyasal Düşünce*, (Sevda Çalışkan, Hamit Çalışkan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Sağlam, R. (2006). *Liberalizm, Adalet ve Ütopya*. Ankara.